

Prof. dr hab. Dariusz Rott

Katowice, 23 maja 2016 r.

Instytut Nauk o Literaturze Polskiej

im. Ireneusza Opackiego

Wydział Filologiczny

Uniwersytet Śląski w Katowicach

pl. Sejmu Śl. 1

40-032 Katowice

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Grzegorza Wójcika
zatytułowanej TOŻSAMOŚĆ BOHATERÓW POKOLENIA
TEKSTYLIÓW W POLSKIEJ PROZIE I FILMIE
FABULARNYM NA POCZĄTKU XXI WIEKU (LATA 1999 –
2014)**

Zgodnie z dobrymi praktykami recenzenckimi pragnę oświadczyć, iż nie występuje jakikolwiek konflikt interesów w odniesieniu do przedmiotowej recenzji rozprawy doktorskiej. Nie łączą i nigdy nie łączyły mnie żadne związki rodzinne, pokrewieństwo lub zależności służbowe z Doktorantem mgr. Grzegorzem Wójcikiem.

Recenzowana rozprawa doktorska Pana mgr. Grzegorza Wójcika jest tekstem obszernym, który składa się z dwóch części. Pierwsza ma charakter historyczno-teoretyczny i została poświęcona omówieniu przedmiotowego zagadnienia w dyskursie społecznym i kulturowym. Na tę część składają się dwa rozdziały. Pierwszy jest poświęcony debatom prasowych odnoszących się do generacji Tekstyliów i zatytułowany *Młodzi przełomu wieków w perspektywie debat medialnych*.

Otrzymaliśmy rozdział rzetelny, dobrze uargumentowany, swoisty raport zawartości mediów w interesującym Autora zakresie. Stanowi on dobrą podbudowę dla dalszych rozdziałów rozprawy doktorskiej.

W drugim rozdziale, zatytułowanym „*Tekstylianci*” w kulturze, Autor analizuje kondycję pisarzy i reżyserów debiutujących na początku XXI stulecia oraz recepcję krytycznoliteracką i krytycznofilmową ich utworów (rzetelnie relacjonuje sądy, opinie i polemiki; wyróżniający się podrozdział 2.2.2. „*Tekstyliantów*” *wizja kina*). Nie ogranicza się jednak tylko do perspektywy recenzentów, oddaje też głos samym pisarzom i reżyserom, przywołując ich metawypowiedzi zawarte w licznych wywiadach. Poza tym – co wyróżniam - Doktorant zastanawia się tutaj nad wpływem dynamicznie rozwijanych na przełomie wieków nowych technologii medialnych, co wykorzysta jeszcze umiejętnie w dalszych fragmentach rozprawy.

Drobnej korekty wymaga jedynie niezgodne ze stanem faktycznym stwierdzenia Autora, „Okolo 2005 roku następuje kolejna faza w historii rodzimego czasopiśmiennictwa, którą Michał Tabaczyński określił mianem „zwijania”. Po okresie rozkwitu wiele pism kończy swoją działalność, co dotyczy także omawianych wyżej „Portretu”, „Studium” i „Pro Arte”. Na rynku przetrwał jedynie „Ha!art” (s. 50). Przetrwał, na szczęście, także katowicki „Fa-art”.

Druga część rozprawy to pięć rozdziałów analitycznych. Omówię je, poniżej, w dalszej części recenzji.

Siedem zasadniczych rozdziałów rozprawy jest uzupełnionych o wstęp, zakończenie i bibliografię (podzieloną na bibliografię podmiotową, filmografię i bibliografię przedmiotową).

We wstępie Autor dobrze określa przedmiot swojej rozprawy doktorskiej, zakres materiałowy, ramy czasowe dysertacji (uwzględnia okres 1999-2014, a więc piętnastolecie zapoczątkowane dyskusją na temat „młodych końca wieku” na łamach

„Gazety Wyborczej” i zakończone opublikowaniem pierwszą autobiografią pokolenia, książką Pauliny Wilk pt. *Znaki szczególne*).

Jak pisze dalej we wstępie Grzegorz Wójcik:

„Literatów i filmowców, którzy zaczynali karierę na początku minionego dziesięciolecia, postanowiłem określić mianem pokolenia Tekstyliów od tytułu antologii opublikowanej w 2002 roku pod tytułem *Tekstylii. O „rocznikach siedemdziesiątych”* oraz jej kontynuacji w postaci *Tekstyliów bis. Słownika młodej polskiej kultury* zredagowanej w 2006 roku przez Piotra Mareckiego. Głównym założeniem obu publikacji było zaprezentowanie sylwetek i dokonań rodzimych prozaików, poetów, reżyserów filmowych i teatralnych, artystów sztuk plastycznych, autorów komiksu oraz muzyków rozpoczynających działalność artystyczną na początku trzeciego tysiąclecia. Podstawowym kryterium przy wyborze tych, a nie innych, nazwisk była zbliżona data urodzin poszczególnych twórców (zasadniczo w siódmej dekadzie, choć znalazły się w niej także osoby, które przysły na świat w drugiej połowie lat sześćdziesiątych lub na początku osiemdziesiątych) oraz czas debiutu, przypadający na pierwsze lata nowego stulecia”.

Autor rozprawy twórczo rozszerza tutaj termin pokolenie *Tekstyliów*, który dotąd był stosowany wyłącznie w odniesieniu do młodych pisarzy przez Halinę Janaszek-Ivaničkovą oraz Izabellę Adamczewską, nie tylko na określenie początkujących prozaików, ale również filmowców, debiutujących na początku XXI wieku filmowców, którzy w swoich filmach podejmują temat swojej generacji. Pragmatyczne przesłanki takiego ujęcia, w tym m.in. dostrzegalne analogie, bliskość bohaterów filmowych do postaci literackich, mgr Wójcik dobrze tłumaczy we wstępie, sytuując pokolenie „Tekstyliantów” jako należących do pierwszej w Polsce generacji wychowanej w kulturze wizualnej.

Syntetyczne omówienie literatury przedmiotu prowadzi Autora rozprawy doktorskiej do wniosku, że „w polskim piśmiennictwie brakuje systematycznej, porównawczej, a co za tym idzie, całościowej analizy tekstów literackich i filmowych, składających się na interesujący mnie fenomen”.

Kluczową wykorzystaną twórczo przez autora kategorią pojęciową jest kategoria „pokolenia” z wykorzystaniem redefinicji pojęć „przeżycia pokoleniowego” i „świadomości generacyjnej” dokonanej przez Lidię Burską, z twórczym wykorzystaniem kategorii „generacji” (w socjologicznym rozumieniu Hanny Świdy-Ziemby, która w książce *Wartości egzystencjalne młodzieży lat dziewięćdziesiątych* podjęła studia nad „zmiennym historycznie kształtem osobowym jednostek”). Kolejne kluczowe pojęcie, to zagadnienie tożsamości, z wykorzystaniem koncepcji brytyjskiej socjologii (Anthony Giddens i jego użyteczna do analizy filmowych i literackich bohaterów teoria tożsamości narracyjnej).

Słusznie Autor dysertacji stwierdza:

„Niniejsza rozprawa zakłada uwzględnienie całej sieci funkcjonalnie ze sobą połączonych rozmaitych dyskursów i kontekstów antropologicznych, filmoznawczych, literaturoznawczych i społecznych. Ich wykorzystanie jest konieczne ze względu na przedmiot pracy – analizę tożsamości bohaterów, na wytworzenie której decydujący wpływ miał okres dorastania w określonym miejscu i czasie, czyli postkomunistycznej Polsce. Z tego powodu, w dysertacji zamierzam wykorzystać postulaty poetyki kulturowej, zwanej również nowym historyzmem”.

Utwory literackie i filmowe mgr Wójcik traktuje jako teksty kultury, w ramach której zostały wytworzone. Wykorzystuje także wybrane narzędzia socjologii literatury i socjologii filmu. Pomija natomiast zasadniczo społeczną recepcję tekstów filmowych i literackich oraz badania dotyczące rynku wydawniczego i kinematograficznego w Polsce na początku XXI wieku. Interesuje go bowiem przede wszystkim „treść utworów literackich i filmowych, rozpatrywanych w odniesieniu do zjawisk społecznych i kulturowych, mających miejsce w naszym kraju w pierwszej dekadzie nowego stulecia”. Stara się skoncentrować na szczegółowej i transdyscyplinarnej analizie konkretnych przypadków, próbując wykorzystać metodę „lustra” (Terry Lovel, Andrew Tudor), a więc – jak pisze – „w grupie wybranych utworów literackich i filmowych będę starał się odnaleźć wspólne cechy i motywy, które pozwoliłyby określić tożsamość interesujących mnie bohaterów. Interesować mnie będzie zagadnienie tożsamości protagonistów w kontekście rodziny i związków

uczuciowych, miejsca pracy i zamieszkania, mediów oraz zjawiska konsumpcjonizmu. Przyglądnę się bliżej kategorii tożsamości płciowej, próbując zanalizować sposoby postrzegania przez nich kulturowo zdefiniowanych wizji kobiecości i męskości. Ciekawą kwestią będzie zbadanie tożsamości tych, którzy zdecydowali się na czasową emigrację i próba określenia, w jaki sposób definiują siebie względem kraju przyjmującego oraz kraju pochodzenia. Wreszcie, zajmującym wątkiem okaże się stosunek bohaterów do wolnorynkowego kapitalizmu i wpływ postępującej ekspansji mediów na ich konstrukcję tożsamościową”.

Na drugą, analityczną część dysertacji, zatytułowaną *Literackie i filmowe wizerunki reprezentantów generacji Tekstyliów*, złożyło się pięć rozdziałów. W rozdziale trzecim (numeracji ciągłej w całej rozprawie) pt. *Narracje rodzinne* autor koncentruje się na problematyce rodziny, ze szczególnym uwzględnieniem stosunku protagonistów do własnych rodziców, a także rozpatruje tworzone przez nich związki uczuciowe, w kontekście kulturowej tożsamości płciowej w dobie późnej nowoczesności.

Rozdział czwarty pt. *Topografie tożsamości* odnosi się do relacji bohaterów względem przestrzeni. Podjęto tutaj kwestie stosunku protagonistów do życia w dużej metropolii Warszawy), na prowincji oraz poza granicami Polski – na emigracji. Ciekawe fragmenty dotyczą zwłaszcza segregacji przestrzennej oraz tożsamości narodowej w dobie globalizacji.

W rozdziale piątym pt. *Konstruując siebie pośród mediów* Autor analizuje niekonwencjonalne techniki filmowe (m.in. sposoby wykorzystania kamery cyfrowej) i ich wpływ na tożsamość, recepcję różnorodnych programów telewizyjnych, a także obserwuje wpływ mediów na tożsamość postaci.

Rozdział szósty – „Ja” w nowym wspaniałym świecie Doktorant poświęcił szczegółowemu omówieniu zagadnień związanych z życiem zawodowym protagonistów (zagadnienia bezrobocia, rozmów kwalifikacyjnych, peregrynacji zawodowych i korporacyjnemu zniewoleniu), z wykorzystaniem koncepcji socjologicznych. Zabrakło mi tutaj wykorzystania koncepcji prekariatu autorstwa

brytyjskiego ekonomisty i badacza społecznego Guya Standinga, autora takich książek jak *Prekariat. Nowa niebezpieczna klasy* czy *Karta prekariatu*.

W ostatnim – siódmym rozdziale pracy – Autor podejmuje refleksje nad przyjmowanymi przez nich postawami względem konsumpcjonizmu (w tym reklamy i jej dekonstrukcji – ten fragment również wyróżniam).

Zakończenie rozprawy nieco mnie rozczarowało. Zawiera co prawda najważniejsze wnioski z przeprowadzonych wcześniej analiz i realizuje w stopniu podstawowym cel, który postawił sobie Autor - dokonanie wyliczenia najważniejszych cech składających się na tożsamość literackich i filmowych reprezentantów pokolenia Tekstyliów, ale jest zbyt ogólne i lapidarne. Gdyby przygotowywano wersję książkową dysertacji – a biorąc pod uwagę wartość poznawczą i analityczną recenzowanej dysertacji – składam taki wniosek - należy niewątpliwie rozbudować zakończenie. Całość recenzowanej pracy daje bowiem Czytelnikowi znacznie więcej niż znajdujemy w zakończeniu (znacznie gorzej byłoby gdyby było odwrotnie).

Bibliografia została przygotowana w sposób poprawny i staranny. Obejmuje większość najważniejszych pozycji bibliograficznych, które Autor w należyty sposób wykorzystał w swojej dysertacji doktorskiej. Upomniałbym się może jedynie, ale nie czynię z tego jakiegoś szczególnego zarzutu, o wskazane wyżej prace G. Standinga oraz książki Maryli Hopfinger pt. *Literatura i media. Po 1989 roku* (Warszawa 2010), Agnieszki Nęckiej pt. *Emigracje intymne. O współczesnych polskich narracjach autobiograficznych* (Katowice 2013) i Krzysztofa Uniłowskiego pt. *Prawo krytyki. O nowoczesnym i ponowoczesnym pojmowaniu literatury* (Katowice 2013).

Wśród zalet recenzowanej rozprawy widzę zwłaszcza:

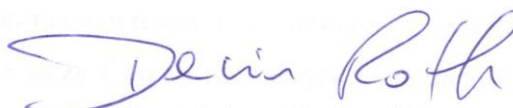
- dobre udokumentowanie sądów autorskich (m.in. liczne – prawie 1000 - i dobrze wykonane przypisy),
- poprawny język dysertacji (nieliczne usterki zaznaczone w wydruku nie obniżają jej wartości),

- właściwe postawienie problemu badawczego i odpowiednie stematyzowanie omawianej problematyki, co pozwoliło Autorowi w sposób logiczny i klarowny przeprowadzić swój wywód,

- umiejętne i sprawne połączenie płaszczyzny literatury i filmu z ujęciami socjologicznymi (choć Autor już we wstępie słusznie zaznacza, że „przedmiotem [...] rozprawy nie będzie jednak socjologiczny fenomen pokolenia 2000 [...]”, to jednak widać jego sprawność i sporą erudycję w zakresie wątków społecznych),

- różnorodne konteksty interpretacyjne.

W konkluzji pragnę stwierdzić, że przedstawiona do recenzji dysertacja doktorska Pana mgr. Grzegorza Wójcika przygotowana pod opieką promotorską Prof. dr hab. Agnieszki Ogonowskiej – w mojej opinii - spełnia wszystkie wymagania stawiane przed rozprawami doktorskimi i może być podstawą do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Prof. dr hab. Dariusz Rott